

Az autóversenyzés nyelvének helye a magyar nyelv rétegzésére
tett kísérletekben

Záródolgozati szeminárium
1999/ 2000. 2. félév

Témavezető: Kis Tamás

Készítette: Üveges Szilvia
IV. magyar

Bevezetés

Ha a nyelv valamely rétegét, egy csoport által használt módját közelebbről meg kívánjuk vizsgálni, akkor először meg kell határozni annak a nyelvhasználatnak a helyét a magyar nyelv rétegei között, el kell abban helyezni. Ez első hallásra könnyű feladatnak tűnik.

Az autóversenyzés nyelvének ilyenén elhelyezése mégsem egyszerű.

Az utóbbi évtizedek során számtalan nyelvrétegződési elmélet született, ám a probléma – a nyelv felosztása minden szükséges (szociológiai, nyelvi) szempont figyelembevételével, átfedések és hiányok nélkül – olyan összetett, hogy tökéletes megoldás nincs, és nem is lehetséges. Hiszen a társadalom és a nyelv is olyan jelenség, amely tele van átmenetekkel, elmosódó határvonalakkal, nem kategorizálható egyértelműen.

Ha nincs megnyugtató eredménye a sok kísérletnek, kutatásnak, akkor meglehetősen nehéz tisztázni a nyelv egyik szegmensének, jelen esetben az autósport nyelvének helyét. Mivel azonban a későbbiekben behatóbban szeretnék vele foglalkozni, mégis meg kell próbálnom beilleszteni a különböző felosztásokba; ismernem kell a mibenlétét.

Alapvető jellemzői – korábbi tapasztalataim alapján – a következők:

- mivel technikai sportágról van szó, a sportnyelv és a műszaki nyelv egyaránt hatást gyakorolt rá,
- van írott (szaksajtó, szakkönyvek) és beszélt változata,
- használják olyan személyek, akik foglalkozásszerűen űzik ezt a sportot, ebből élnek (professzionális versenyzők, mérnökök, szerelők, szakírók), és mások is, akik csupán szabadidejükben foglalkoznak ezzel (amatőr versenyzők és szerelők, szurkolók, pályabírók).

Nem véletlenül emeltem ki ezeket az elemeket; a későbbiekben részletezendő különböző felosztások szempontjait igyekeztem követni.

A műszaki nyelv egyértelműen a szaknyelvek körébe sorolható, a sportnyelv esetében ez nem egyértelmű, ahogy a későbbiekben látni fogjuk. Bánhidi Zoltán 1971-ben megjelent, a sportnyelvről írt könyvében a következőképpen definiálja: „A sportnyelv a csoportnyelvek körébe sorolható, mert a sportot szakmának tekinthetjük. A sportnyelv legjellemzőbb sajátága, hogy a köznyelvtől leginkább szókincsében tér el, sajátos szókészletet fejleszt ki a maga fogalmainak (cselekvéseknek, eseményeknek, tárgyakkal stb.) jelölésére: szaknyelv. A szóanyagát sportszakszókincsnek nevezzük, a nyelvet pedig sportszaknyelvnek, röviden: sportnyelvnek.”¹

Az autóversenyzés nyelvének helyét tehát valahol a csoportnyelvek, szaknyelvek között kell keresni.

---

¹ Bánhidi Zoltán: A magyar sportnyelv története és jelene sportnyelvtörténeti szótárral: 11.

A besorolás nehézségei

A nyelv társadalmi jelenség, ezért nem gondolkozhatunk egyértelmű, jól körülhatárolt kategóriákban; a társadalom és így a nyelv is bonyolult, nehezen vagy egyáltalán nem felfejthető kapcsolatok rendszere, amelyeket elszigetelten, egymástól elvágva nem célszerű tanulmányozni, mert akkor az eredmény, amit kapunk, sem lesz valóságú.

Nem lehet tehát a nyelvi kategóriákat egyetlen szempont szerint osztályozni, ellenben a több szemlélet ütköztetése is zavart okoz, mert a különböző síkok nem fedik egymást. Ráadásul „egyik szemléleti síkot sem ítélnénk a másikkal lényegesebben jogosultabbnak, illetőleg jogosulatlanabbnak, vagy éppen egyedül mérvadónak, illetőleg mellőzhetőnek. De még egyetlen szempont önkényes kiragadásával sem jutunk – főként a kategóriák egymástól való elhatárolásában – messzire, hiszen ezek egyazon nyelv rendszerén belül élve és egyazon nyelvet beszélő társadalom tagjaitól használva egymásba folynak, sokkal inkább fedik és keresztezik, vagy éppen tartalmazzák, mintsem kizárják egymást.”²

A különböző szemléleti elvek vegyítésével vagy egy-egy kiemelésével az utóbbi ötven évben számos kísérlet próbálkozott a nyelv rétegeinek felosztásával. Ezek a felosztások azonban nagyon sokfélék, és máig nem született olyan, amelyik minden szempontból mindenki számára elfogadható lenne.

A felosztások összevetése sem egyszerű feladat az eltérő kiindulópontok miatt, illetve ott, ahol több nézőpont érvényesül, nem egyforma ezek keveredési aránya, a hangsúlyok eltolódnak.

Nehézséget jelent az is, hogy a különböző kutatók eltérően értelmezik az egyes fogalmakat. Olykor ugyanazon a kifejezésen más-más tartalmat értenek, de előfordul az is, hogy egyazon jelenséget különféle neveken említik, tehát – ahogy Szabó Zoltán már 1962-ben megállapította – fogalmi és terminológiai különbségek egyaránt vannak³. A nyelvészek azóta sem tisztázták ezeket a kérdéseket, illetve nem született megegyezés közöttük egy egységes terminológiáról, így ez mindenképpen nehezíti az ilyen irányú vizsgálatokat. Mindenesetre nem meglepő, hogy nincsen egy mindenki számára elfogadható nyelvrétegződési elmélet, hiszen ez egységes fogalmi rendszer nélkül aligha lehetséges.

Az elméletek közti tájékozódásban segít, ha típusokra osztjuk őket, a sokféleség ellenére ez azért megtehető, mivel természetesen vannak egymáshoz közelebb álló nyelvfelosztások, amelyek azonos kiindulási elv szerint készültek. Benkő Loránd nemzeti nyelv-népnyelv kettősségéről írt, majd később felvette a közlésmódot is szempontjai közé, másoknál már a közlésmód dominál, ismét mások szociolingvisztikai oldalról közelítettek a kérdéshez, és vannak olyan kutatók is, akik több szempontot igyekeztek – lehetőleg megfelelő arányban – elegyíteni.

---

² Benkő Loránd: Irodalmi nyelv – köznyelv: 16.

³ Szabó Zoltán: Megjegyzések az irodalmi nyelv fogalmának vitás kérdéséről: 135.

Nemzeti nyelv – népnyelv

Benkő Loránd már 1957-ben megállapította, hogy „a nyelvváltozatokat egy-egy adott korszakon belül leíró kategóriákba osztani szinte lehetetlen feladat, mert e kategóriák teljesen egymásba fonódnak.”⁴

Ezért ő a történeti szemléletnek engedve a nyelvet két fő változatra: nemzeti nyelvre és népnyelvre tagolja. Ez véleményem szerint – még a finomításokkal is – inkább a tizenkilencedik századi állapotot, a nemzeti nyelv kialakulásának korát és az azt követő időszakot jellemzi. (Erre utal az is, hogy rendszere – kissé rövidebben – A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában című, 1960-as kötetében is megjelent.)⁵

A nemzeti nyelvet már 1957-es munkájában beszélt és írott változatra bontja, amely szerint a nemzeti nyelv írott változata az irodalmi nyelv, amelybe a szépirodalom és a tudományos irodalom is beletartozik, beszélt változata pedig a köznyelv, mely a műveltebb emberek igényesebb, választékosabb nyelvi érintkezése.⁶

A népnyelv ilyen felosztását csak 1960-ban kiadott könyvében végezte el a következőképpen:

- írott népnyelv: a nyelvjárási jellegű írásbeliség egésze és egyenkénti résztípusai,
- beszélt népnyelv: a nyelvjárások egésze és egyenkénti résztípusai.⁷

Hogy mit ért egészen és résztípusokon, azt ezen a helyen nem részletezi.

Ellenben a korábbi kötetében két altípusra osztja a népnyelvet: vannak nyelvjárások, valamint csoport- és rétegnyelvek. Előbbi a vízszintes, azaz a földrajzi-területi tagolódás eredménye, míg utóbbi a függőleges tagolódásé, mely foglalkozásbeli, társadalmi, műveltségi jellegű. Ez sok irányban már teljesen összeszővődött más nyelvváltozatokkal, de keveredések jellemzik a nyelvváltozatok egészét, akár egy ember nyelvében is.⁸

Nem egyértelmű, hogy Benkő hol kívánta meghúzni a határt az irodalmi nyelvbe sorolt tudományos irodalom és a népnyelvbe tartozó csoport- és rétegnyelvek, ezen belül a foglalkozások nyelvei között, amelyek között – legalábbis ma már – egyértelmű összefüggés van (például a vegyész nyilvánvalóan ismeri és használja a kémia nyelvét, annak szaktudományos irodalmát olvassa).

Ha eredeti problémafelvetésemet követve az autóversenyzés nyelvét akarom elhelyezni, ebben a rendszerben a csoport- és rétegnyelvek között találhatom meg a helyét, mivel a foglalkozásbeli, társadalmi, műveltségi jelleget hordozó függőleges tagolásba illeszkedhet bele. Érdekes kérdés, hogy beszélhetünk-e tudományos irodalomról az autóversenyzés szakirodalmá kapcsán. Tudományos-technikai eredmények mindenképpen állnak mögötte, de a közvetlenül az autósport-hoz kapcsolódó szellemi háttérrel mégsem nevezném tudománynak; inkább csak felhasználja a tudomány felfedezéseit, mintsem hogy maga jönne rá azokra. (Ezen a ponton újabb vita indulhat arról, hogy az elméleti és az alkalmazott tudományok milyen kapcsolatban állnak egymással, de ezt eldönteni nem az én feladatom.)

Így én írásos változatát nem sorolom az irodalmi nyelv körébe a tudományos irodalomhoz, Benkő rendszerében ez is a népnyelv része, bár további problémát vet fel, hogy ő – úgy tűnik – írott népnyelven csak a nyelvjárások nyelvét értette, és a csoport- és rétegnyelvek írásosságát nem vette figyelembe. (Vagy úgy gondolta, hogy nincs is ilyen?)

⁴ Benkő Loránd: Magyar nyelvjárástörténet: 5.

⁵ Benkő Loránd: A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában: 62.

⁶ Benkő Loránd: Magyar nyelvjárástörténet: 6.

⁷ Benkő Loránd: A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában: 62.

⁸ Benkő Loránd: Magyar nyelvjárástörténet: 6.

Történetileg ez talán igazolható, de leíró szempontból így nehéz mozogni ebben a felosztásban, és nem adható megnyugtató válasz a felvetett kérdésre.

Közlésmód mint meghatározó szempont

Benkő Loránd felosztásában szerepet játszik a közlésmód, különösen az 1960-as változatban. Másoknál később fő rendezőelvvé válik.

Török Gábor egyszerre próbálta meg érvényesíteni a történeti és a leíró aspektust, amikor a nyelvet írásosságra és beszélt nyelvre tagolta. Előbbibe tartozik a ma már spontánul nem jelentkező nyelvjárási, a nyelvjárásos, a korábbi századok táji irodalmi nyelvi, a mai köznyelvi és irodalmi nyelvi írásosság. A beszélt nyelv elemei a nyelvjárás, a táji köznyelv, a köznyelv és az irodalmi nyelv.⁹

A csoportnyelvekről (és bennük a szaknyelvekről) ez a rendszer elfelejtkezik, így az autósport nyelvének helyét sem lehet meghatározni. Legfeljebb a köznyelvbe tartozhat, de Török Gábor nem fejtette ki, hogy pontosan mit is ért ezen a fogalmon.

Papp László felosztásában már helyet kapnak a csoportnyelvek, az írott változat (irodalmi és irodalmon kívüli írásbeliség) és a beszélt változat (köznyelv és nyelvjárások) közé helyezi őket. Indoklása szerint a szakmai nyelvek vagy csoportnyelvek, amelyek közé az autóversenyzés nyelve is sorolható, mind az írott, mind a beszélt nyelvben megtalálhatók, ezért választotta ezt a megoldást. Hozzáfűzi azonban még, hogy a két fő változat között nem azonos szinten helyezkednek el, azt viszont nem részletezte, hogy itt mire gondol, mihez képest nem azonos szinten vannak. Nem írt arról sem, hogy a szakmai vagy csoportnyelvek milyen kapcsolatban állnak például a köznyelvvvel vagy az irodalmon kívüli írásbeliséggel, így ezek kissé a „levegőben lógnak”.¹⁰

Mindenesetre az kétségtelen, hogy a szakmai és csoportnyelveknek van írásos és beszélt változatuk, ennek beépítése a rendszerbe mindenképpen hasznos.

---

⁹ Anyanyelvi műveltségünk: 294-295.

¹⁰ Papp László: Nyelvjárás és nyelvi norma XVI. századi deákjaink gyakorlatában: 8.

Szociolingvisztikai megközelítések

Már Benkő Loránd elméletében is feltűnt a szociolingvisztikai aspektus, amikor a népnyelven belül vízszintes és függőleges tagozódásról beszélt. Más kutatók ezt a szempontot tették meg felosztásuk fő vezérfonalává.

Bárczi Géza 1953-ban megjelent egyetemi tankönyvében a nyelv vízszintes és függőleges tagozódásáról beszél. Előbbinek a nyelv vidékenként eltérő változatokra oszlását nevezi, melynek következményei a nyelvjárások vagy tájszólások.¹¹ Az utóbbinak két fajtáját különbözteti meg: csoportnyelvek és rétegnelvek. A csoportnyelvek közé sorolja az egyes tudományágak nyelvét, illetve a foglalkozások, különleges tevékenységek nyelvét. A csoportnyelvek eltérése a sztenderdtől szókincsbeli. A rétegnelvek, amelyek szerinte nagyobb körre kiterjedő, társadalmi, műveltségbeli osztályokhoz kötődő csoportnyelvek, ezzel szemben felmutathatnak kiejtésbeli és ragozási különbségeket is. A kétféle tagozódás természetesen kapcsolatban van egymással.¹²

Az autóversenyzés nyelvének helyét a fenti jellemzők alapján a csoportnyelvek között kell keresnünk (különleges tevékenység, foglalkozás, szókincsbeli eltérés).

A felállított hierarchiában azonban nem szerepelnek a csoportnyelvek, ezért nem egyértelmű az irodalmi nyelvhez, a köznyelvhez és a többi nyelvváltozathoz való viszonya. „Függőleges rétegződés szempontjából legfelül áll az irodalmi nyelv, azaz a nyelv mint gondolatok legmagasabb rendű szabatos kifejezője, s egyszersmind művészi anyag, esztétikum. Ez egyszersmind viszonylag a legegységesebb az egész területen, bár tökéletes egységről itt sem lehet szó. Közel áll hozzá a művelt ember köznyelve, melyet a feszesebb társadalmi érintkezésben használ. Közeledik a kevésbé tanult rétegek nyelvéhez a művelt ember bizalmasabb érintkezésben használt vagy éppen családiasan pongyola nyelve. Ebben a vidékenként eltérő színeződés szembeötlő, tehát e nyelvváltozat ebből a szempontból is elhajlik az országosan egységesnek tekinthető irodalmi nyelvtől. Így változik aztán a lényegében egységesnek tekinthető nyelvréteg lefelé, területileg is mind jobban differenciálódva egészen a tiszta nyelvjárásig vagy az argotikus elemekkel telített városi nyelvváltozatig.”¹³

Bárczi Géza az irodalmi és a köznyelvet a nyelv függőleges tagozódása körébe sorolja, bár ott kiemeli különleges jelentőségüket. Sebestyén Árpád harminc évvel később a területi és a társadalmi változatok mellett külön kezeli őket normatív nyelvváltozatok néven. Rendszerét többször is publikálta, minimális – gyakorlatilag elhanyagolható – változtatásokkal. Eszerint léteznek normatív nyelvváltozatok: az irodalmi nyelv (amelybe nemcsak a szépirodalom nyelve tartozik) és a köznyelv; területi nyelvváltozatok: nyelvjárástípusok és helyi nyelvjárások; valamint társadalmi nyelvváltozatok (más néven csoportnyelvek): szaknyelvek, hobbinyelvek, életkori nyelvváltozatok és az argó. A szaknyelvek körébe a főleg foglalkozások szerinti változatokat, a szaktudományos, szakmai és műhelynyelveket, kismesterségek, munkálatok nyelvét, a hivatali és a mozgalmi nyelvet sorolja elsősorban. A sportnyelveket – mint szabadidős tevékenység, szórakozási forma nyelvét – a hobbinyelvek közé utalja.¹⁴

¹¹ Bárczi Géza: Bevezetés a nyelvtudományba: 16.

¹² Bárczi Géza: uo.: 18-20.

¹³ Bárczi Géza: uo.: 19.

¹⁴ Sebestyén Árpád: A belső nyelvtípusok néhány kérdéséről: 117-118.

Megállapítja még, hogy a hobbik közös jellemzője, hogy „nem foglalkozásszerűen üzött foglalatosságok”¹⁵. A professzionális sportról szólva hozzát teszi még, hogy szakmának tekinthető ugyan, de csak egészen kevesen űzik. Az idézett tanulmány előszóiban 1983-ban hangzott el a Magyar Nyelvészek IV. Nemzetközi Kongresszusán, majd könyv alakban 1988-ban adták ki; ebben az időszakban még nem beszéltek professzionális sportról Magyarországon (bár köztudomású, hogy volt).

Wacha Imre a kilencvenes évek elején már nem húz éles határt. Szaknyelveket, műhelynyelveket, hobbinyelveket egyaránt a foglalkozás szerinti rétegződés alá sorol, és ezeket nem különíti el egymástól. A felsorolt példák között nem szerepel a sport nyelve, de itt találjuk a tudományok, a művészetek nyelvét, az ifjúsági nyelvet, a filozófiai szaknyelvet és tolvajnyelvet is, hogy csak néhányat említsek; a sport nyelve ebbe a sorba illeszkedik.¹⁶ Ráadásul a felsoroltak között ott van a műszaki szaknyelv is, amely természetesen nagy hangsúlyt kap egy technikai sportág, az autóversenyzés esetében, tehát az autósport nyelvének mindenképpen ebbe a nagyobb csoportba kell tartoznia.

A hobbinyelvek és szaknyelvek között nehéz meghúzni a határt; mindkét fenti felosztás a foglalkozáshoz köti a szaknyelv terminust, és a szórakozásokhoz a hobbinyelvet. Ebben erősít meg minket Kiss Jenő is: „A hobbinyelvek a társadalomnak érdeklődési alapon elkülönülő csoportnyelvei. ... a különböző játékok és szórakozások nyelve tartozik ide (horgászoké, kártyázóké, fociszurkolóké, természetjáróké, kertészkedőké, vitorlázóké, kézimunkázóké, bélyeggyűjtőké stb.).”¹⁷ A kérdés azonban nem ilyen egyszerű.

Hiszen ebben az esetben, kiemelve a fentebb idézett sorból a fociszurkolókat, a labdarúgó a szaknyelvet használja, míg az esetleg ugyanolyan szakkifejezésekkel élő néző a hobbinyelvet.

Ugyanez átültethető az autóversenyzés esetére is. Az autóversenyző szájából elhangzó mondat szaknyelvi, de ugyanaz a mondat egy szurkolótól már hobbinyelvi? Hasonlóan nehéz megítélni a helyzetet, ha profi és amatőr sportolókról, jelen esetben autóversenyzőkről beszélünk. A nyelvük között – legalábbis ami a szaknyelvi nyelvhasználatot illeti – nem fedezhető fel nagy különbség. Ugyanez a kérdés akkor is, ha egy visszavonult, de egykor sportból élő autóversenyző szavait hallgatjuk – mondjuk a legutóbbi versenyéről, amelyen már ő is csak nézőként vett részt. Kinek jutna eszébe, hogy „hobbinyelven” és nem szaknyelven beszél? Az ő kompetenciája, hozzáértése ugyanaz marad, csak az idő telt el, a körülmények változtak meg. Egyébként sincs lehetőség mindig azt figyelni, mit ki mond, és az sem egyértelmű, hogy mennyire szükséges ezt számbavenni. Hiszen egy diáknyelvi fordulat akkor is diáknyelvi fordulat marad, ha egy tanártól vagy szülőltől halljuk.

Így én nem tartom szerencsésnek a szaknyelv és a hobbinyelv kettéválasztását, inkább egy közös névvel nevezném meg őket. Peter Trudgill regiszter fogalmába a magyar anyanyelvűek nem hallják bele sem a szabadidős tevékenységet, kedvtelést jelentő hobbi szót, sem a szaknyelv terminusban lappangó szakma (foglalkozás) kifejezést. Trudgill a következőképp határozza meg a regiszter fogalmát: „annak a nyelvváltozatnak a szaknyelvi neve a szociolingvisztikában, amely egy meghatározott témához, tárgyhoz vagy cselekvéshez kötődik. Az angolban [és a magyarban] a regisztereket leginkább szókinccsükkel jellemezhetjük, de eltérő grammatikai jegyeik is lehetnek. Bármilyen tevékenységnek meglehet a maga regisztere, legyen az a labdarúgás, a biokémia vagy a virágkötészet. Jól ismert szakmai regisztere van a jognak és az orvostudománynak: az orvosi regiszterben a *patella* a térdkalács, a *medicamentum* az orvosság neve. A regiszterek valamely rangtárs

¹⁵ Sebestyén Árpád: uo.: 116.

¹⁶ Wacha Imre: A nyelvi rétegződés kérdései: 89-90.

¹⁷ Kiss Jenő: Társadalom és nyelvhasználat: 84.

csoporthoz tartozóként azonosíthatják a beszélőket, éppen ezért gyakran zsargonnak is nevezik őket azok, akik nem tartoznak a kérdéses csoporthoz. [A hagyományos magyar nyelvészeti irodalomban többnyire a CSOPORTNYELV használatos a regiszter neveként, általában szorosan összekapcsolódva a RÉTEGNYELV terminussal – többnyire a kettő jelentése is összemosódik.]¹⁸ (A kiemelések a szerzőtől és a fordítótól.)

A rangtárs csoport pedig „szociológiai terminus, olyan csoportot jelöl, amelyhez az egyén csatlakozik, és amellyel azonosul.”¹⁹

A szemléleti eltérésekből adódó problémák kivédésére célszerű az autóversenyzés nyelvét regiszterként megjelölni, amelyet egy rangtárs csoport beszél. Ezt a csoportot azok alkotják, akik csatlakoztak hozzá, akik úgy érzik, oda tartoznak: professzionális és amatőr autóversenyzők, szerelők, mérnökök, szervízcsapatok, vezetők, menedzserek, versenyszervezők, orvosok, társadalmi munkában dolgozó pályabírók, újságírók, szakírók, nézők, szurkolók.

Visszatérve a szociolingvisztikai felosztásokhoz, hiányosságuk, hogy a különböző nyelvváltozatokat egymástól elszigetelten szemlélik, nem ábrázolják például a csoportnyelvek (regiszterek) viszonyát a köznyelvhez, az irodalmi nyelvhez vagy egymáshoz. Más felosztások igyekeznek komplex képet nyújtani több sík egybeolvasztásával.

---

¹⁸ Peter Trudgill: Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába: 67.

¹⁹ Peter Trudgill: uo.: 67.

Több szempont egybeolvasztásával alkotott nyelvrétegzési elméletek

A társadalom és az azt tükröző nyelv bonyolultsága arra ösztönöz, hogy a nyelvet egyszerre több szempont figyelembevételével tagoljuk. Az így született rendszerek sem tökéletesek, hiszen a síkok nem fedik egymást; azonban abszolút kategóriák nem is létezhetnek, így ezeknek a felosztásoknak mindenképpen pozitívuma, hogy a sokoldalú valóságot nem egy, hanem több oldalról próbálják átlátni.

Károly Sándor három síkon igyekszik összehangolni a nyelvet:

- a tulajdonképpeni nyelvréteg síkján (egységes nyelvtípus, nyelvjárások),
- a műfajok síkján (irodalmi és nem irodalmi műfajok, társalgás),
- a közlésmód síkján (beszélt, írott nyelv).²⁰

Ez a rendszer meglehetősen bonyolult és nehézkés, a szaknyelveknek pedig nincs benne biztos helyük, bár a nem irodalmi műfajok közé sorolja őket, de érvelése nem elég meggyőző. Fogalmai sem egyértelműek; a magyarázó részben köznyelvről beszél, azonban a rendszerben nem jelöli a köznyelvet, annak pontos hatókörét; vajon a társalgást és a nem irodalmi műfajokat is magába foglalja?

Nyirkos István húsz évvel későbbi felosztása letisztultabb fogalmakkal dolgozik. Két fő szempontot követ:

- a nyelvi elemeknek a nyelvtani rendszerben elfoglalt helyük szerint,
- szociolingvisztikai elvekkel, módszerekkel.

A magyar nemzeti nyelven belül három nyelvváltozatot különít el: irodalmi nyelv, köznyelv és népnyelv. Mindegyiknek létezik beszélt és írott változata. Ezeket a következőképp tagolja:

Irodalmi nyelv:

- beszélt: szónoki beszéd, népköltészet stb. nyelve;
- írott: líra, dráma, próza stb. nyelve;

Köznyelv:

- beszélt: nyilvános szereplés, tudomány, tanítás, (városi) társalgás nyelve, hivatali nyelv, szaknyelvek, tolvajnyelv, dajkanyelv stb.;
- írott: tudományos nyelv, ismeretterjesztés, a sajtó nyelve, hivatali nyelv, szaknyelvek stb.;

Népnyelv:

- beszélt: a nyelvjárástípusok;
- írott: nyelvjárásban írt levelek, népi feljegyzések, paraszti önéletrajzok, kalendáriumszerű feljegyzések, életreceptek, gyógyító könyvek stb. nyelve.²¹

A szaknyelveket a továbbiakban így jellemzi:

„Két változatban: a köznyelv és a népnyelv vázán belül helyezkednek el, attól függően, hogy milyen a szóban forgó szakma jellege.

Az azonos szakmában, azonos tudományterületen stb. dolgozó csoportok nyelve.

A kor és a nem szerinti megoszlása nem releváns tényező.

A beszédhelyzetek általában a munkahelyi környezettel függ össze.

Területi tagolódása megoszlást mutathat: egyes típusai főleg városokban, mások pedig a területileg differenciált népnyelv hatását mutató kisebb településeken használatosak. Ettől függően két nyelvváltozatban is számolhatunk a jelenlétével: a köznyelvi és a népnyelvi nyelvváltozatban.

²⁰ Károly Sándor: Az irodalmi nyelv, köznyelv, írott nyelv elnevezésekről: 393-395.

²¹ Nyirkos István: Irodalmi nyelv – köznyelv – népnyelv: 24.

A technikai és technológiai fejlődés rendkívüli felgyorsulása miatt a szókincsében is jelentős változások mennek végbe.”²²

A zsargon – a szlenggel együtt – a csoport- és rétegnyelvek megnevezés alá vonja: „az azonos foglalkozásúak, kedvtelésűek s az ugyanabba a csoportba tartozók használják: a diákság, a katonák, színházi emberek, erdei munkások stb.”²³ A szakmák nyelve, a szaknyelvek pedig „legközelebbi kapcsolatban a csoport- és rétegnyelvekkel állnak”²⁴. Így akár a szakmai zsargon és a szaknyelvek akár egyfajta nyelvhasználat különböző szintű magvalósulásainak is tekinthető, ahogyan Grétsy László írja: „A felső szintű, szaktudományos nyelv mellett gyakran ott találjuk az egy szinttel lejjebb álló szakmai köznyelvet, sőt – még lejjebb szállva – akár a szakmai „társalgási nyelvet”, a műhelyzsargon is.”²⁵

A szaknyelvek besorolása a köznyelvhez azért szerencsés megoldás, mert a társadalom foglalkozások szerinti differenciálódásával, a tudományok szerepének növekedésével jelentősen megnőtt az úgynevezett társadalmi nyelvváltozatoknak a köznyelvre gyakorolt hatása.²⁶ A köznyelv és a csoportnyelvek kapcsolata jószerével kibogozhatatlanul bonyolulttá vált. A nyelvet beszélő emberek nyelvében is igen jelentőssé vált a szakszókincsek használata – és már nemcsak a munkahelyeken, ahogy Nyirkos István állítja. A szaknyelveket bíró ember köznap nyelvhasználatába, köznyelvébe beletartoznak ezek a szaknyelvek.

Ezért az autóversenyzés nyelvének besorolása talán itt a legegyszerűbb: a szaknyelvek közé tartozik, amelyek a köznyelv részét képezik. A szaknyelvek és a csoportnyelvek helyett azonban itt is inkább a regiszter terminust használnám, amelybe ezek beleférnek, így elkerülhető az a probléma, hogy – Nyirkos logikáját követve – az autósport nyelve szaknyelv vagy zsargon-e. Inkább arra a nézetre hajlok, hogy ezek egymással összefüggő, hierarchiában álló kategóriák: a versenyzők egymás között zsargonban beszélhetnek, de egy versenyautó műszaki leírása már szaknyelvi produktum. De minthogy mindkettő ugyanarról szólhat, nevezhetjük őket összefoglalóan regiszternek.

---

²² Nyirkos István: *uo.*: 29.

²³ Nyirkos István: *uo.*: 27.

²⁴ Nyirkos István: *uo.*: 29.

²⁵ Grétsy László: *A szaknyelvek és csoportnyelvek jelentősége napjainkban*: 97.

²⁶ Kiss Jenő: *uo.*: 83.

Szakirodalom

Anyanyelvi műveltségünk. A Pécsi Nyelvművelő Konferencia anyaga

Szerkesztette: Benkő Loránd

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960

Bánhidi Zoltán: A magyar sportnyelv története és jelene sportnyelvtörténeti szótárral

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971

Benkő Loránd: Magyar nyelvjárástörténet

Tankönyvkiadó, Budapest, 1957

Benkő Loránd: A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960

Benkő Loránd: Irodalmi nyelv – köznyelv

In: A magyar nyelv rétegződése (szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 15-33.

Bárczi Géza: Bevezetés a nyelvtudományba

Tankönyvkiadó, Budapest, 1953

Grétsy László: A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban

In: A magyar nyelv rétegződése (szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 85-107.

Hajdú Mihály: A csoportnyelvekről

ELTE – Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1980

Kálmán László – Nádasdy Ádám: Hárompercesek a nyelvről

Osiris Kiadó, Budapest, 1999

Károly Sándor: Az irodalmi nyelv, köznyelv, írott nyelv elnevezésekről

In: Magyar Nyelvőr, 1961, 385-398.

Kiss Jenő: Társadalom és nyelvhasználat

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995

Nyirkos István: Irodalmi nyelv – köznyelv – népnyelv (A nyelvváltozatok rendszeréről)
In: Magyar Nyelvjárások, 1981, 19-30.

Papp László: Nyelvjárás és nyelvi norma XVI. századi deákjaink gyakorlatában
In: Nyelvtudományi Értekezések 25. sz., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, 4-9.

Sebestyén Árpád: „A nyelv területi tagolódása és társadalmi rétegződése” témakör tantervi helyzetéről
In: Magyar Nyelvőr, 1981, 319-328.

Sebestyén Árpád: A belső nyelvtípusok néhány kérdéséről
In: A magyar nyelv rétegződése (szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 108-119.

Szabó Zoltán: Megjegyzések az irodalmi nyelv fogalmának vitás kérdéséről
In: Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1962, 135-140.

Peter Trudgill: Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába
JGYTF Kiadó, Szeged, 1997

Wacha Imre: A nyelvi rétegződés kérdései („Perújrafelvétel” a magyar szakirodalom alapján)
In: Normatudat – nyelvi norma (szerkesztette: Kemény Gábor), Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1992

Tartalom

Bevezetés	2. lap
A besorolás nehézségei	3. lap
Nemzeti nyelv – népnyelv	4. lap
Közlésmód mint meghatározó szempont	5. lap
Szociolingvisztikai megközelítések	6. lap
Több szempont egybeolvasztásával alkotott nyelvrétegzési elméletek	9. lap
Szakirodalom	11. lap
Tartalom	13. lap